

PINTA | **FILMI**

TAMPERE HIEDANRANTA KAAVAMUUTOSHANKE

Arkeologinen vedenalaisinventointi

Vesilahdella 21.9.2015

Eveliina Salo
Maija Huttunen
Pintafilmi Oy

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	3
2. Arkisto- ja rekisteritiedot.....	4
3. Yleiskartta.....	4
4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö.....	5
5. Santalahden ja Lielahden historiaa.....	6
6. Luotausaineisto ja sukellustyöt.....	9
7. Kohteet.....	10
8. Tulkinta.....	21

Lähteet

- Painetut lähteet
- Painamattomat lähteet
- Karttalähteet
- Elektroniset lähteet
- Henkilökohtaiset tiedonannot

Liitteet

- Kohteiden kuvat

1. Johdanto

Tampereen kaupunki suunnittelee asuinalueita Näsijärven rannalle Santalahden ja Lielahden alueelle. Hankealueen nimi on Hiedanranta. Suunnitellut muutokset edellyttäisivät järven pohjaan voimakkaasti vaikuttavia ruoppauksia ja läjityksiä. Järveen on 1950-luvulle saakka laskettu puukuitulietettä, joka on laskeutunut pohjaan metrien paksuiseksi kerrokseksi. Satamatoiminnot ja rakentaminen edellyttäisivät todennäköisesti myös lietteen ruoppaamista ylös järvestä mahdollisesti laajoiltakin alueilta.

Alueen vedenalaisia muinaisjäännöksiä ei tunneta riittävällä tarkkuudella, joten hankealueella suoritettiin muinaismuistolain (295/1963) 13 §:ään perustuen arkeologinen vedenalaisinventointi mahdollisten ennestään tuntemattomien muinaisjäännösten suojelemiseksi sekä tunnetun kiinteän muinaisjäännöksen Santalahti –hylvyn (mj.rek.tunnus 2137) dokumentoimiseksi. Tutkimuksen kustannuksista vastaa Tampereen kaupunki muinaismuistolain 15 §:ään perustuen.

Viistokaikuluotaukset suoritettiin 12.8.2015 ja aineisto tulkittiin arkeologisesta näkökulmasta. Sukellustutkimukset ja tarkennusluotaukset tehtiin 11. ja 17.9.2015.

Lisätietoja: eveliina.salo@pintafilmi.com tai + 358 44 326 7097.

Vesilahdella 21.9.2015

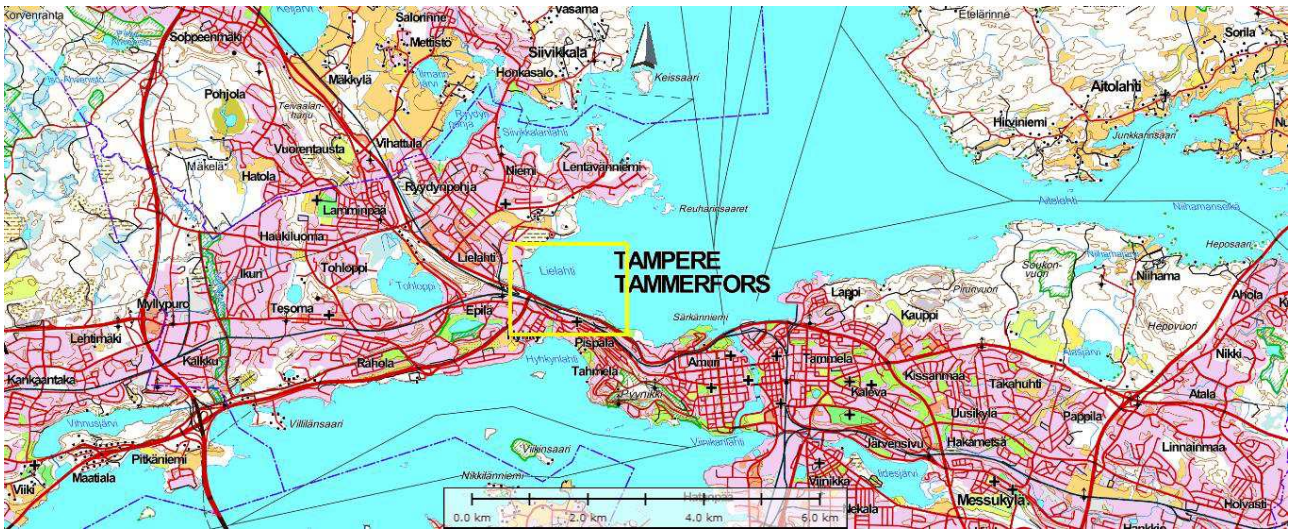

Eveliina Salo
FM Meriarkeologi

2. Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen vedenalaisinventointi
Tutkimuksen syy:	Maa- ja vesialueen käyttö
Alue:	Tampere Näsijärvi, Hiedanranta
Peruskartta:	TM35 lehtijako M4212E3
Tutkittavan alueen laajuus:	Noin 90 hehtaaria
Tutkimuslaitos:	Pintafilmi Oy
Tutkimusryhmä:	FM meriarkeologi Eveliina Salo ja FM merigeologi Maija Huttunen
Tutkimuksen tilaaja:	Tampereen kaupunki
Luotausaineisto:	Pintafilmi Oy 12.8.2015 ja 17.9.2015
Sukellustutkimukset:	Pintafilmi Oy 11.9 ja 17.9.2015
Tutkimusraportti:	Pintafilmi Oy 21.9.2015
Raportin jakelu:	Tampereen kaupunki, Geologian tutkimuskeskus (GTK) ja Museoviraston arkisto

3. Yleiskartta

Kartta 1. Tutkimusalueen sijainti Näsijärvellä on rajattu karttaan keltaisella. Karttapohja: MML peruskartta.

4. Tutkimusalue ja luonnonympäristö

Tutkimusalue sijaitsee Tampereella, Näsijärven eteläosassa, Santalahden ja Lielahden kaupunginosissa (kartta 1). Hankealueen nimi on Hiedanranta. Tutkittavan alueen koko on yhteensä noin 90 hehtaaria. Veden syvyys tutkimusalueella on noin 0-16 metriä. Pohjanlaatu on pääasiallisesti pehmeä, mutta myös kovempaa hiekkapohjaa esiintyy ranta-alueilla. Tutkimusalueesta arviolta noin 10 % on Lielahden tehtaan päästöistä johtuvan paksun puukuitulietteen peittämää. Tämä alue sijaitsee Lielahden pohjukassa. Lisäksi laajoja alueita pohjasta on erityisesti Lielahden tehtaalta uittotunnelille saakka uponneiden tukkien peittämänä.

Suurin osa tutkimusalueen rannoista on täytetty ja pengerrytetty. Santalahden satama-alue on kokonaan rakennettua ja täyttömaalla muokattua rantaa. Paasikiven-Kekkosentien rakentaminen valmistui vuonna 1977 järven eteläpuolelle ja se edellytti Näsijärven rannan merkittäviä täyttöjä mm. Santalahdessa¹. Lielahden tehtaan ja Niemen välinen lahti on täytetty kokonaan ensin tehtaan jätteillä ja sittemmin maisemoitu ja suljettu maamassojen alle. Lielahden Niemenrannan alueen kallioisilla osilla tutkimusalueen luoteisosassa, on jonkin verran luonnontilaista rantaa jäljellä. Lisäksi alkuperäistä rantaa pilkottaa hieman esimerkiksi Pölkkylänniemen molemmin puolin, missä on näkyvissä silokalliota ja hiekkarantaa.

Suojelualueita ei itse järviolueella ole, mutta Lielahden Niemen kylän alueella sijaitsee arvokkaaksi kasvialueeksi määritelty alue. Samalla alueella sijaitsevat myös vanha kylätontti (mj.rek.tunnus 1000012258), kiviröykkiö (1000007929) sekä rajapyykki (1000012260), jotka ovat kaikki kiinteinä muinaisjäänönsinä suojeltuja kohteita (kartta 2).

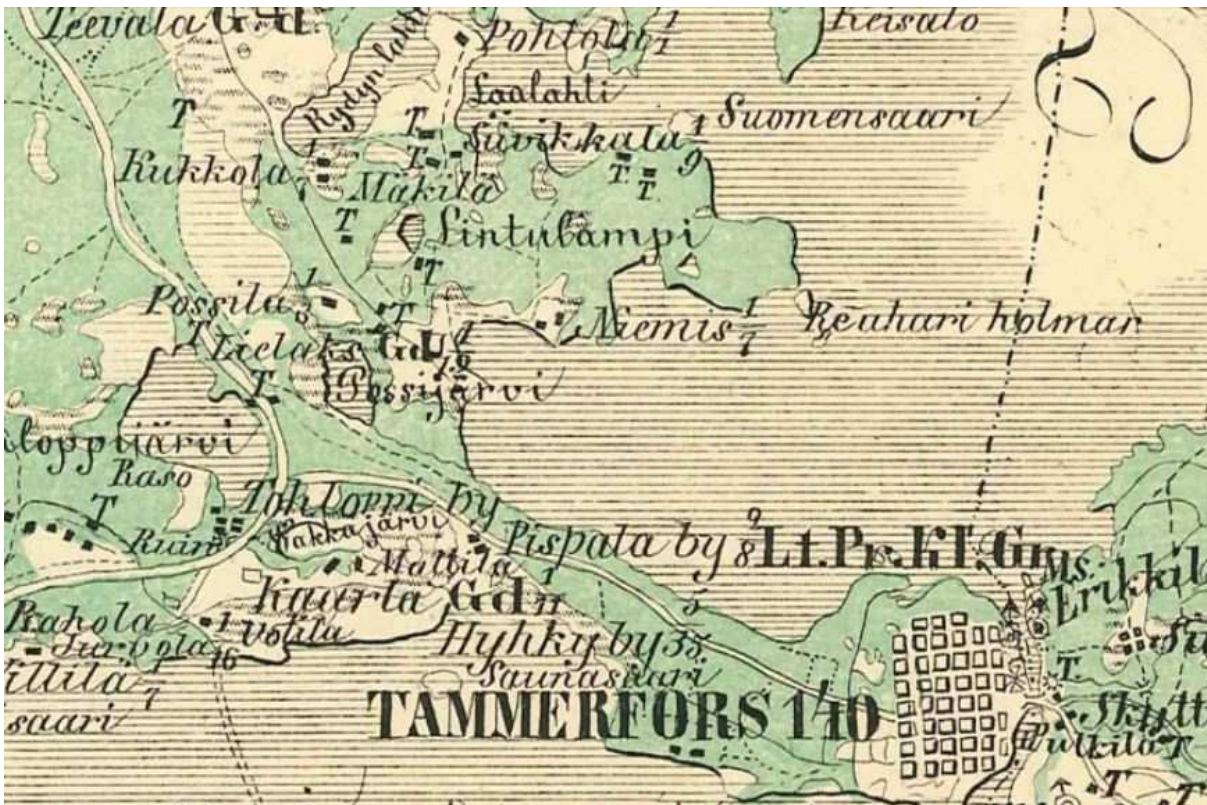
Kartta 2. Tutkimusaluetta lähimpänä sijaitsevat maalla olevat muinaisjäänökset on merkitty karttaan punaisella. Karttapohja: MML/Paikkatietoikkuna.

¹ Tampereen kaupunki 2013, 5.

5. Santalahden ja Lielahden historiaa

Jäätikkö vetäytyi Tampereen alueelta noin 8000–7700 eaa. Jäätikön vapautumisen jälkeen maa ryhtyi nousemaan myös Tampereen alueella ja sen Näsijärvi kallistui niin, että sen eteläosan maa-alueet ovat jopa kymmenen metrin syvyydessä veden pinnan alla. Järvi kallistui edelleen niin, että Tammerkoski puhkesi noin 4400–4300 eaa. ja vedenpinta laski pari metriä.²

Tutkimusaluetta lähimmät esihistorialliset löydöt sijoittuvat alueesta etelään, Pispalanharjulle. Reuharinniemiessä, tutkimusalueesta hieman pohjoiseen (kartta 2), sijaitsee pronssikautinen hauta. Irtolöydöt ympäri Tamperetta kertovat varhaisesta Suomensjärven kulttuurin läsnäolosta. Tampereen alue on siis asutettu hyvin pian jään vetäytymisen jälkeen.³

Kartta 2. Vuoden 1855 kartta Tampereen alueesta. Kartan keskivaiheilla sijaitsee Niemis, eli Niemen tila ja siellä sijainnut kylä. Karttalähde www.vanhakartta.fi, Kalmbergin kartasto R III:List 8.

Lielahden ympäristön asutuksesta on varmoja merkkejä vasta keskiajalta. Lielahden kylä mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1540, jolloin taloja alueella on ollut kuusi. Lielähti kuului Harjuntaustan jakokuntaan.⁴ Hiedanrannassa mainitaan sijainneen jo silloin tärkeä venesatama, josta on kuljettu kalastus- ja metsästysmatkoille.⁵ Hiedan satama on ollut pirkkalaisten suuri ja tärkeä satama, johon tavarat tuotiin Näsijärveltä ja josta ne kuljetettiin Pispalan kannaksen poikki edelleen Pyhäjärven rantaan.⁶ Hiedan satama vaikuttaa sijainneen samalla paikalla kuin Lielahden tehtaiden satama nykyään (kartta 3). Tätä tukevat karttalähteet sekä järven pohjan topografia.

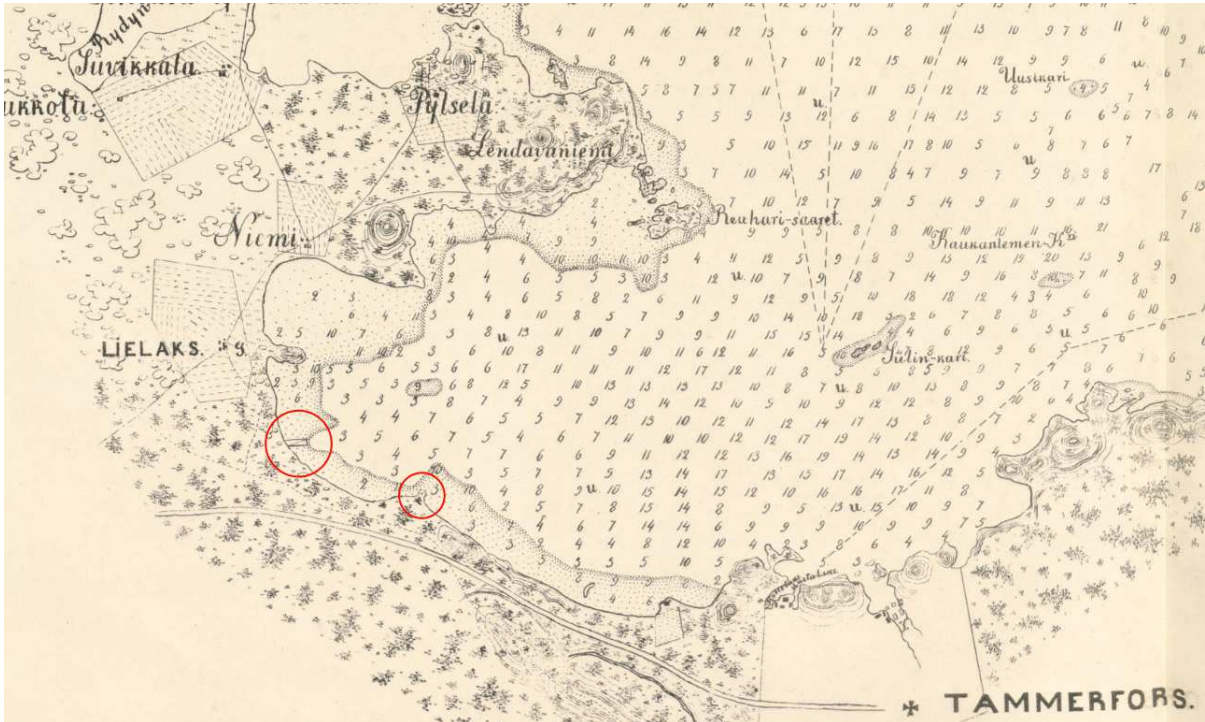
² Alhonen et al. 1988, 57–58.

³ Alhonen et al. 1988, 64, 76–79.

⁴ Ibid. 196.

⁵ Randell 1998, 23.

⁶ http://www.pispala.fi/pispafoorumi/kulttuuriymparisto/pieni_punainen_kirja.pdf.

Kartta 3. Oletettavasti Hiedan sataman sijainti Lielahden pohjukassa vuonna 1865. Suurempi punainen ympyrä merkitsee sataman sijaintia ja pienempi Pölkylänniemettä. Karttalähde: www.doria.fi, 1201015490_BL1.

Lielahden alueen historian näkyvimät toiminnot liittyvät 1800-luvun lopulla alkaneeseen teolliseen toimintaan. Alueella sijainneesta asutuksesta on jäljellä edelleen Lielahden ja Niemen kartanoiden rakennukset. Lielahden perustettiin Niemen saha 1880-luvulla. Sulfiittiselutehtaan rakentaminen alkoi 1910-luvulla. Sellutehtaan perusti J.W.Enqvist, joka osti Lielahden kantatilan vuonna 1913. Ensimmäiset tehdasarakennukset valmistuivat vuosina 1913–1914. Tehdasaluetta on laajennettu useassa eri vaiheessa omistajanvaihdosten ja tuotantoprosessien muutosten myötä. Ulkoasu punatiilisestä betoniseen vaihtui 1960-luvulla, jolloin valmistettiin korkea kattilahuone ja ligniinitehdas. Viimeisimmät tuotantorakennukset rakennettiin 1980-luvulla. Viimeisin teollinen toiminta, kemihierteen valmistus ja ligniinitehdas lopetettiin vuonna 2008.⁷

Käsittämätöntä puukuitulietettä johdettiin 1950-luvulle saakka Näsijärveen ja siksi Lielahden peräosassa on paikoin jopa 11 metrin paksuinen kerros kuitulietettä. Alue ulottuu jopa noin 500–700 metrin päähän lietealtaan padolta.⁸

Tampereen väestönkehityksestä mainittakoon, että Finlaysonin tehtaan myötä asukasluku kasvoi räjähdysmäisesti. 1830-luvulla asukasluku oli alle tuhat henkeä ja tehtaan perustamisen jälkeen, kolmekymmentä vuotta myöhemmin pelkästään Finlaysonin tehtaassa työskenteli yli 2000 henkeä.⁹

Kaupunki laajentui 1800-luvun lopulla nopeasti, minkä tarpeisiin todennäköisesti myös Niemen saha Lielahdessa pyrki vastaamaan. Tukinuiton kukoistuskauti oli alkamassa. Pölkylänniemi sai

⁷ Tampereen kaupunki, 6-7.

⁸ Tampereen kaupunki, 7.

⁹ Alhonen et al. 1988, 580.

nimensä siitä, että Rosenlew-yhtiö kokosi tukit kesällä tällä kohden rannalle ja vedätti ne sitten talvikelillä kannaksen yli hevosilla Pyhäjärven rantaan ennen tukkiteiden valmistumista.¹⁰

Tukinuiton vilkastuessa rakennettiin ensimmäinen Pispalanharjun ylittävä tukkitie vuonna 1863. Punainen tukkitie sai nimensä sen punaisiksi maalatuista hirsirakenteista. Pispalan toinen tukkitie, niin sanottu harmaa tukkitie rakennettiin vuonna 1873. Tukkitietä pitkin kuljetettiin tukkeja Näsijärvestä Pyhäjärveen ja edelleen Kokemäen jokea pitkin rannikolle. Viimeisin tukkitie purettiin 1930-luvulla ja sen linja on paikallistettu mm. vanhojen karttojen perusteella. Pyhäjärven puolella rakenteesta on jäljellä joitain betonijäänteitä. Vuonna 1930 valmistui ensimmäinen Pispalan harjun alittava uittotunneli, joka palveli aina 1960-luvulle saakka (kuva 1). Uusi uittotunneli valmistui vuonna 1968, mutta sitä ei koskaan käytetty tukinuittoon. Vanhan tunnelin päät on suljettu, mutta uusi tunneli palvelee nykyään jalankulkijoita ja veneliikennettä järvien välillä.¹¹

Tutkimusalueella ja sen läheisyydessä on kolme betonista diktaalia¹², joita on käytetty tukkilauttojen ja alusten kiinnittymiseen. Diktaalien tarkkaa rakennusvuotta ei saatu tutkimuksen kuluessa selville, mutta niiden arvioitu rakennusaika on 1940–50-luvulla.

Kuva 1. Ilmakuva tukinuitosta Santalahdessa vuonna 1946. Oikealla Pölkylänniemi ja vasemmalla vuonna 1930 valmistuneen uittotunnelin suuaukko, jonne tukkeja ohjataan kelluvien puomein. Pölkylänniemessä on pitkä laituri. Lisäksi kuvassa näkyy ilmeisesti Rosenlewin huvila laiturin alapuolella ja aivan rantaviivassa laiturin länsipuolella rakennuksen katto. Kuvälähde: Tampereen kaupunki/Henkilökohtainen tiedonanto, Jouko Seppänen.

Helsingin ja Hämeenlinnan välinen rautatie avattiin vuonna 1862. Vuonna 1876 rata ulotettiin Tampereelle saakka, jolloin laivaliikenne Tampereen ja Hämeenlinnan välillä romahti täysin. Näsijärvellä se tarkoitti laivaliikenteen kukoistuskautta kun Naistenlahden rantaan rahdattiin

¹⁰ http://www.pispala.fi/pispafoorumi/kulttuuriymparisto/pieni_punainen_kirja.pdf.

¹¹ www.adoptoimonumentti.fi (Pispalan punainen tukkitie), www.rakennusperintö.fi (Rakennuskulttuurin keskus Tampereelle).

¹² Diktaali on vedessä oleva hirsiperusteinen pollari laivojen sekä uittoväylillä puomien tai lauttojen kiinnittämistä varten.

tavaraa rautatien päätepisteeseen. Tärkein kuljetusartikkeli Näsijärvellä olivat halot ja puutavaran uitto, unohtamatta tietenkään maataloustuotteita ja matkustajaliikennettä.¹³

Arkkitehti Birger Federley suunnitteli Pölkkylään Villa Rosenlewin eli Pölkkylään huvilan ja sen rakentaminen alkoi keväällä vuonna 1900. Huvilan raaka-aineet kaadettiin Rosenlewin metsistä Pohjois-Parkanosta ja punahonkahirret tuotiin hevosella Kuruun, laskettiin veteen ja kuljetettiin Näsijärveä pitkin Pölkkylänniemeen, missä ne veistettiin ja rakennettiin kehikoksi. Vuonna 1976 rapistunut huvila purettiin ja se pystytettiin uudelleen Länsi-Teiskoon.¹⁴

Ilmakuvasa (kuva 1) vuodelta 1946 näkyy laituri Pölkkylänniemessä. Se on purettu vuosien 1946 ja -56 välisenä aikana, koska sitä ei enää näy vuoden 1956 ilmakuvasa. Samoin on purettu aivan rantaviivassa näkyvä rakennus niemestä vasemmalle.

6. Luotausaineisto ja sukellustyöt

Viistokaikuluotaus suoritettiin tyynessä säässä 12.8.2015. Viistokaikuluotausdatasta tuotettiin mosaiikkikartta aineiston peittävydestä (kartta 4). Aineisto on hyvälaatuista ja kattaa tutkimusalueen täydellisesti. Luotaukset on tehty 680 kHz taajuudella seuraavilla kaistanleveyksillä: 50 + 50 metriä 20 kpl, 75 + 75 metriä 11 kpl, 100 + 100 metriä 9 kpl. Lisätutkimusten yhteydessä 17.9.2015 luodattiin lisää Pölkkylänniemien rantaa sekä yksittäisiä anomaliaita uittotunnelista Lielahden päin. Nämä anomaliat tarkastettiin samalla visuaalisesti drop-videokameralla.

Kartta 4. Mosaiikkikuva viistokaikuluotauksen kattavuudesta tutkittavalla alueella. Karttaan on merkitty tutkimusalueen rajat keltaisella, massiivisin tukkikeskittymä pohjassa vihreällä ja paksuimman puukuitulietealueen raja tutkimusalueen pohjoiskulmassa punaisella. Karttapohja: MML peruskartta.

Luotauksia vaikeuttivat kelluvat öljypuomit vedessä Santalahden sataman edustalla. Ravustajien heikosti merkitsemät rapumerrat aiheuttivat myös hankaluuksia perässä vedettävän viistokaikuluotaimen kanssa. Lisäksi Lielahden päässä luotaimeen ja veneen potkuriin takertui köyttä, jota poistettaessa huomattiin sen olevan kiinni uponneissa öljypuomissa. Puomia yritettiin

¹³ Rasila 1984, 380–383.

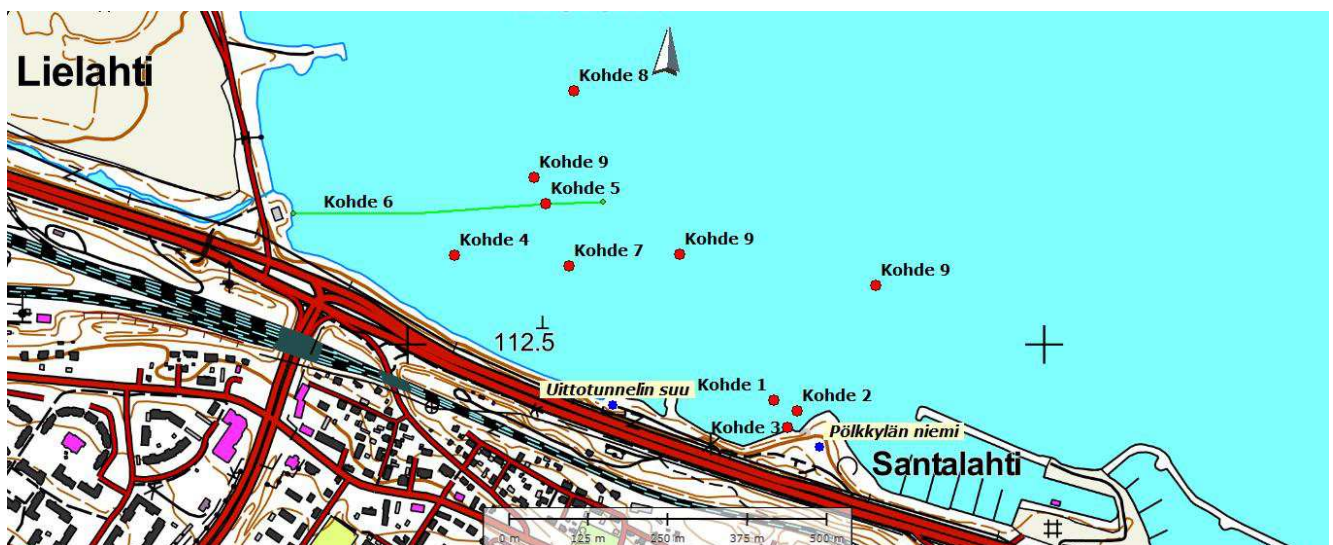
¹⁴ <http://pirkanmaansanommat.fi/2012/06/06/polkkylan-pelastustarina/>.

hinata rantaan, mutta köysi katkesi lopulta raskaan taakan painosta ja puomi upposi takaisin pohjaan. Sitä arvioidaan olevan pohjassa ainakin muutamia kymmeniä metrejä ja sen kunnosta päätellen se on ollut siellä jo jonkin aikaa. Puomi näkyi hyvin myös viistokaikuluotauksessa. Irronnut köysivyöhyt nostettiin Lielahden tehtaanraunioiden edessä kelluvalle laiturille.

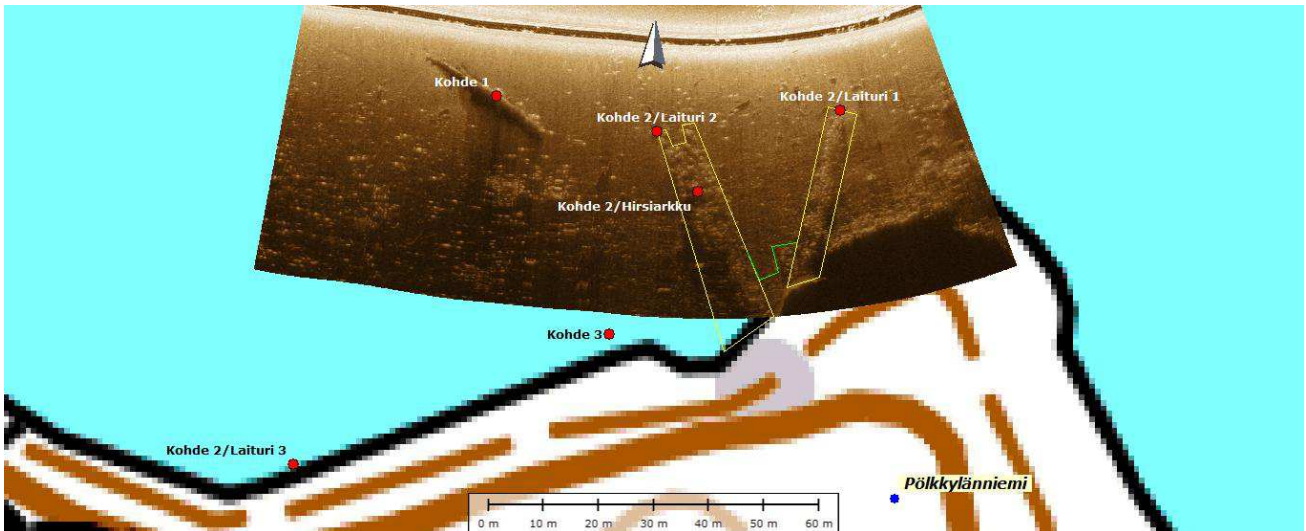
Sukellustyöt keskittyivät Pölkylänniemen alueelle, missä dokumentoitiin kuvaamalla ja mittaamalla laiturirakenteita, mahdollista vetopaikkaa sekä hinaajan hylkyä. Hinaajan hylkyä etsittiin sukeltamalla myös uittotunnelin suuaukkoa lähellä olevan niemen kärjestä, minne sijainti on joskus puutteellisten paikkatietojen perusteella merkitty. Hylky löytyi kuitenkin luotaamalla noin 1,3 metrin syvyydestä vedestä Pölkylänniemestä noin 65 metriä Lielahden tehtaiden suuntaan. Näkyväisyys vedessä vaihteli huonosta kohtuulliseen aallokon pölyttäessä pohjaa matalassa vedessä.

7. Kohteet

Luotausmateriaalista havaittiin seitsemän huomiota herättävää anomaliaa (kartta 5). Lisäksi sukellustyön yhteydessä havaittiin Pölkylänniemen länsipuolella hirsirakenne ja pienempi laiturin perustus rannalla sijainneen talon betonisen kivijalan edustalla (kartta 6). Molemmat ovat niin matalassa vedessä, että ne eivät näy luotausaineistossa.

Kartta 5. Kartassa on havaittujen kohteiden sijainti punaisella ja puuputken sijainti vihreällä. Olemassa olevan uittotunnelin suuaukko ja Pölkylänniemen sijainti on merkitty sinisellä. Kolme diktaalia on merkitty samalla numerolla. Karttapohja: MML peruskartta.

Kartta 6. Kartta tutkittujen kohteiden sijainnista Pölkylänniemen ympäristössä. Vihreä viiva merkitsee laitureiden välisten puupaalujen sijaintia.

Kohde 1. Santalahti -hylky

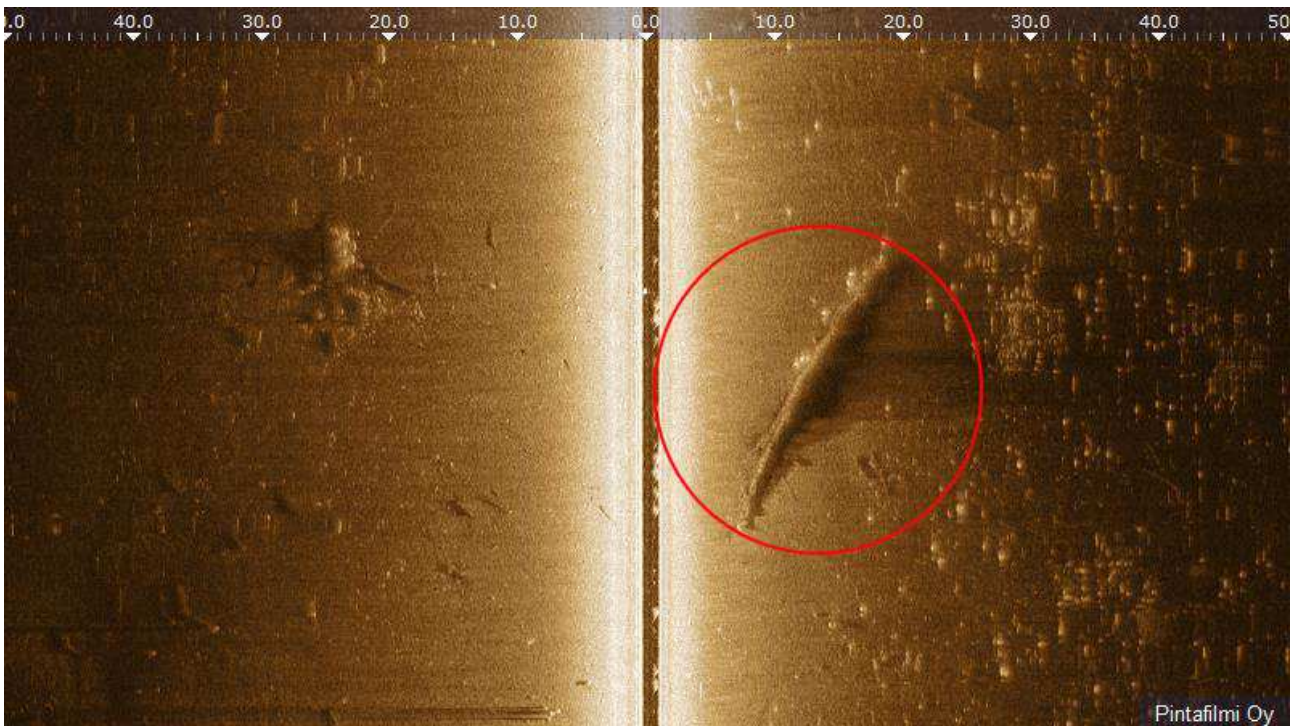
Kohteen ID: 2137	
Nimi: Santalahti	Kunta: Tampere
Laji: Kiinteä muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Hylky	Tyyppin tarkenne: Puu
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: Upotettu 1800-luvun lopulla
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6823913, E 3 24576	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61°30.535', E 23°42.162'	
Syvyys max: 1,5	Syvyys min: 0,5
Koordinaattiselite: GPS mittaus. Huom. tarkentunut sijaintitieto.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus: Alkuperäisen lähteen mukaan Pölkylänniemestä noin 20 metrin päähän Lielahden tehtaalle päin on upotettu 1800-luvun lopulla hinaaja. Epäselvän paikkatiedon perusteella hylyn sijainti oli merkitty uittotunneli suulla sijaitsevan niemen tuntumaan. Hylky löytyi kuitenkin lähteenmukaisesta sijainnista, oikean Pölkylänniemen edustalta, tosin noin 60 metrin päästä niemestä. Muinaisjäänösrekisterissä kerrotaan että hinaajasta on poistettu moottori, eikä sellaista hyllyssä myöskään havaittu. Hylyn uskotaan olevan muinaisjäänösrekisterin kohde 2137.</p> <p>Hylky sijaitsee matalassa vedessä, noin 1,5 metrin syvyydessä paapuurin puoleisella kyljellään. Kylkikaaret nousevat aina 0,5 metrin syvyyteen saakka veden pinnasta. Veneellä ja hyvän veden aikaan sen voi siis havaita paljain silmin.</p> <p>Hylystä on jäljellä pohja ja kylkien alaosaa. Alus on ollut erittäin massiiviseksi ja vahvaksi rakennettu. Paapuurin puoleinen kylki on hautautunut sedimenttiin. Aluksen jäänteet ovat melko hyvässä kunnossa sijaintisyvyyteensä nähden. Ilmeisesti tällä alueella jäät eivät liiku erityisen paljon. Hylyn esillä olevan styyrpuurin puolen kyljen yläosat ovat tuhoutuneet, ja on vaikea sanoa, miten korkeat laidat ovat alun perin olleet. Minkäänlaisia kansirakenteita ei myöskään ole jäljellä, jos sellaisia on koskaan ollutkaan. Paapuurin puoleinen kylki saattaa olla yläosastaankin paremmin säilynyt, koska se on sedimentin sisällä.</p> <p>Hylky on noin 25 metriä pitkä. Se on näkyvissä noin 1,5 metrin leveydeltä, minkä jälkeen rakenne katoaa sedimenttiin. Hylyn kylki nousee pohjan yläpuolelle noin metrin. Hylky on muodoltaan palkomainen,</p>	

molemmista päistään kapeneva. Se makaa suunnilleen itä-länsisuunnassa niin, että sen perä osoittaa kohti Pölkkylänniemeä.

Hylyn pohjarakenne on ehjä. Köli on näkyvässä lähes koko matkaltaan. Peräranka on ehjempi kuin keula, joka on enemmän hajonnut ja kölirauta on irronnut rangasta ja makaa pohjassa rangan jatkona. Köli on näkyvässä koko aluksen matkalta. Perässä pystytään hyvin havaitsemaan aluksen massiiviset kölitukit ja alimmat kaaret. Hylyn perässä on jäljellä akseliputki, mutta ei potkuria tai muita siihen liittyviä osia. Hylyn keskiosassa on erittäin tiheä kaaritus, kaaret ovat aivan vieri vieressä. Keulassa ja perässä on parikaaria, jotka eivät ole niin tiheässä kuin aluksen keskiosassa. Alus on tasasaumainen. Kölitukeista hieman pystyssä olevat rautatapit antavat ymmärtää, että aluksessa on ainakin osittain ollut sisägarneeraus. Varmuutta siitä ei saatu. Tapit ja naulat ovat rautaa. Kaaria on osittain kiinnitetty toisiinsa myös muutaman senttimetrin levyisillä rautavanteilla.

Hylystä ja sen ympäristöstä välittyy mielikuva, että mahdollisesti myös aluksen yläosa olisi purettu samalla kun koneisto on poistettu. Aluksen ympäristössä ei ole havaittavissa hylkypuuta, jota tämän kokoisesta aluksesta pitäisi olla levinneenä ympäriinsä paljon. On mahdollista, että pohjasedimentin sisällä on jonkin verran hylkypuuta piilossa. Kiinnitystappien muutaman sentin tyhjä yläosa kölitukkien päällä viittaisi siihen että sisägarneeraus olisi käsin purettu. Luonnonvoimat tuskin ovat repineet sisälaudoitusta pohjaosasta. Muutamia ilmeisesti hylkyyn liittyviä osia makaa matalassa rantavedessä. Suurin niistä on noin 4 metriä pitkä kahdesta puusta tehty palkkimainen osa, jossa on rautaosia kiinni. Toinen on noin 60 cm pitkä katkennut kaarenpää.

Hyllyssä oli kiinnitettynä narulla muovinen poiju, joka kellui juuri parikymmentä senttimetriä pinnan alapuolella, pinnan päältä huomaamattomissa. Lisäksi hylkyyn oli takertunut kalastusverkkoja. Huomauttamisen arvoista on, että alueella sijaitsee uittotunnelin suulla toimivan vesijettejä vuokraavan yrityksen poijuilla merkitsemä rata, jonka rantaa lähimmät poijut sijaitsevat vaarallisen matalassa vedessä ja liian lähellä havaittua hylkyä ja esimerkiksi Pölkkylänniemen ympäristössä sijaitsevia massiivisia laitureiden kiviperustuksia, jotka nekin ulottuvat hyvin lähelle pintaa.

Kuva 2. Viistokaikuluotauskuva Santalahden hyllystä. Vaaleat täplät hyllyn ympärillä ovat pintaan saakka ulottuvaa kasvillisuutta. Ajosuunta on itään.

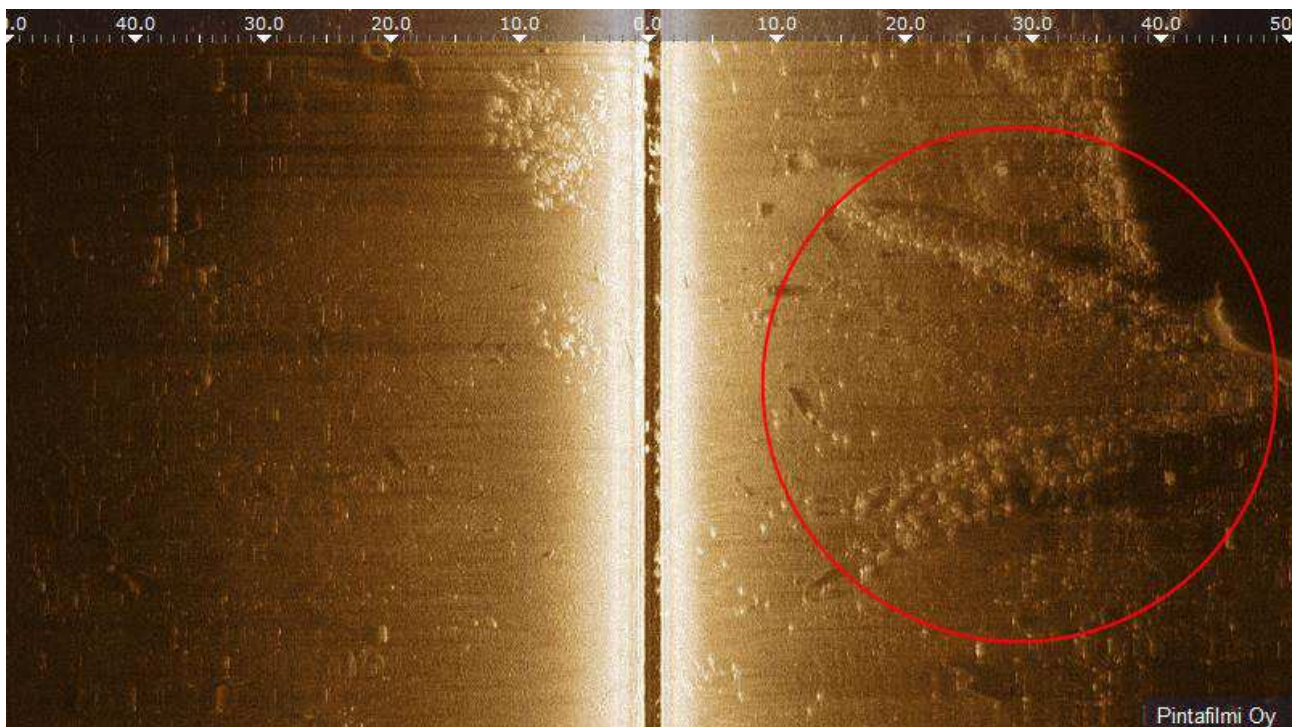
Kohde 2. Pölkylänniemen laiturit

Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Pölkylänniemen laiturit (ehdotus)	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Laituri	Tyyppin tarkenne: Kivilouhe, puupaalut, hirsiarckku
Lukumäärä: 3 erillistä laituria ja yksi laituriin liittyvä hirsiarckku	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1900-luku (?)
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: Ilmoitettu tekstissä	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Ilmoitettu tekstissä	
Syvyys max: 1,5	Syvyys min: 0,0
Koordinaattiselite: GPS mittaus	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus:</p> <p>Niemi on saanut nimensä kun Rosenlew-yhtiö nosti kesällä tukkeja rantaan tälle alueelle, jotta ne talvella voitiin kuljettaa harjun yli Pyhäjärven puolelle. Tämä toiminta tapahtui ennen ensimmäisen tukkitien valmistumista vuonna 1863. Myöhemmin, vuonna 1900 alueelle rakennettiin Rosenlewin huvila, joka siirrettiin vuonna 1976 Länsi-Teiskoon kun se oli jo poistunut käytöstä rapistuneena ja jäämässä tielinjauksen alle.</p> <p>Yleisesti ottaen järvenpohja Pölkylänniemestä länteen muistuttaa sataman tai muuten aktiivisesti käytössä olleen rannan pohjaa. Pohjassa on kaikenlaista tavaraa, kenkiä, kattiloita, tuoleja, pulloja, autonrenkaita, irronneita rapumertoja, kettinkiä, vaijeria, monenlaista puutavaraa, rautakrusteja ja määrittelemättömiä rautaosia, rautaisten tynnyreiden osia, tiiliä, upotettu hylky ja muuta tavaraa. Samankaltaista tavaraa, jota edelleen käytössä olevan satama-altaan pohjasta löydetään.</p> <p>Pölkylänniemen länsipuolella havaittiin kaksi massiivista louhejonoa, jotka sukellustutkimuksissa määriteltiin laiturin perustuksiksi. Itse Pölkylänniemi on myös pengerreretty ja laajennettu ja sen länsipuolella on täyttölouhikon edustalla pohjassa pystyssä muutamia puupaaluja. Niemeä on mahdollisesti käytetty myös laituritarkoituksiin. Alueella sijaitsevat silokalliot ovat varmasti osaltaan toimineet hyvinä vetopaikkoina.</p> <p>Laituri 1. Pölkylänniemeä lähimpänä oleva laituri. Se on kooltaan 38 metriä pitkä ja 5 metriä leveä ja koostuu lähinnä suuresta kivilouheesta. Ei havaittavissa puisia arkkurakenteita. Kivilouheen rannan päässä on useita pohjasta pystyssä olevia hirsipaaluja. Sen rannanpuoleisessa päässä on runsaasti isoja tiiliä, jotka lienee kaadettu veteen Pölkylänniemestä. Laituri 1 näkyy ilmakuvassa vuonna 1946, mutta ei enää vuonna 1956. Laiturin perustus on syvästä päästään 1,5 metrin syvyydessä ja nousee pohjasta noin 70 cm. Koordinaatit: WGS84: N 61° 30.535', E 23° 42.232' ja TM35: N 6823910, E 324638</p> <p>Laituri 2. Laituri sijaitsee edellisestä laiturista kohti länttä. Laituri on kooltaan 40 metriä pitkä ja 7 metriä leveä. Se jakautuu päästään kahdeksi ulokkeeksi. Keskiosassa sijaitsee pieni hirsiarckku jonka koko on noin 1 x 1,2 metriä. Arkku on täytetty kivillä. Arkusta on jäljellä kolme hirsikertaa ja loput ovat kadonneet sijoiltaan. Arkku on salvottu yksinkertaisilla suorilla salvoksilla ja tapitettu salvosten kohdasta puutapeilla. Arkku sijaitsee noin metrin syvyydessä. Laiturin perustus on syvästä päästään 1,5 metrin syvyydessä ja nousee pohjasta noin 70 cm. Laitureiden 1 ja 2 välissä sijaitsee kuusi kappaletta matalia, lähes pohjan tasossa pystyssä olevia puupaaluja, jotka liittynevät laitureiden rakenteisiin.</p> <p>Laituri 2 on mahdollisesti vanhempi kuin laituri 1. Laituri 1 näkyy ilmakuvissa 1940-luvulla, mutta laituri 2 ei. Ilmeisesti ne eivät ole olleet käytössä samaan aikaan ainakaan 1940–50 –luvuilla ja 60-luvun ilmakuvassa Pölkylänniemessä ei näy enää minkäänlaista laituria. Sitä nuoremmasta laiturista on tuskin kysymys.</p> <p>Koordinaatit laituri: WGS84: N 61° 30.532', E 23° 42.194 ja TM35: N 6823907, E 324604 Koordinaatit hirsiarckku: WGS84: N 61° 30.527', E 23° 42.204' ja TM35: N 6823895, E 324612</p>	

Laituri 3. Laiturin perustus sijaitsee aivan rantaviivassa kiinni olevan betonisen talonperustuksen edustalla laiturin 2:sta kohti länttä. Havaittavissa on neliskanttinen louhealue, jonka edustalla on neljä puupaalua pohjasta pystyssä. Kolme paaluista on noin puoli metriä pitkiä ja yksi on poikki aivan pohjan tasosta. Yksi paaluista vaikuttaa olevan katkaistu sahaamalla. Louhealueen mitat ovat noin 4 x 3 metriä. Vaikuttaa siltä, että vesirajan tuntumassa olevan pienen betoniperustaisen talon edustalla on ollut kiville ja paaluille perustettu pienehkö laiturin. Perustuksen ympäristössä on myös paljon tiiliä pohjassa, joten ehkä rakennus on ollut tiilirakennus ja osa sen materiaalista on päätynyt järveen.

Koordinaatit: WGS84: N 61° 30.498', E 23° 42.124' ja TM35: N 6823846, E 324538

Sivustolta www.pispala.fi löytyy Kalle Kurjen kuvakokoelmasta kuvia Pölkkykylän rannasta, jossa lapset ovat uimassa ja taustalla näkyy pitkä laiturin. Laituri vaikuttaisi olevan tutkittu laiturin 2. Kuvat on otettu todennäköisesti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Kuvissa näkyy myös jonkinlaisia puisia varastoja rannassa.

Kuva 3. Viistokaikuluotauskuvat kohteesta 2. Ajosuunta on itään.

Kohde 3. Pölkkylänniemen vetopaikka

Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Pölkkylänniemen vetopaikka (ehdotus)	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Vetopaikka	Tyyppin tarkenne: kivilouhe, hirsikehikko
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6823846, E 324538	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61° 30.498', E 23° 42.124'	
Syvyys max: 1,2 m	Syvyys min: 0,0 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	

Kuvaus:

Pölkylänniemen länsipuolella havaittiin sukellustutkimuksissa hirsinen kehikkomainen rakenne rantavedessä. Kehikko on kallellaan kohti syvempää vettä ja se vaikuttaa veneenveto- tai tukinnostopaikalta. Lähdetietojen mukaan alueella on sijainnut tukinvetopaikka. Samalla kohdalla on rannassa paljasta silokalliota, johon on pultattu kiinni rautatappeja. Näiden arvellaan liittyvän vedenalaiseen hirsirakenteeseen.

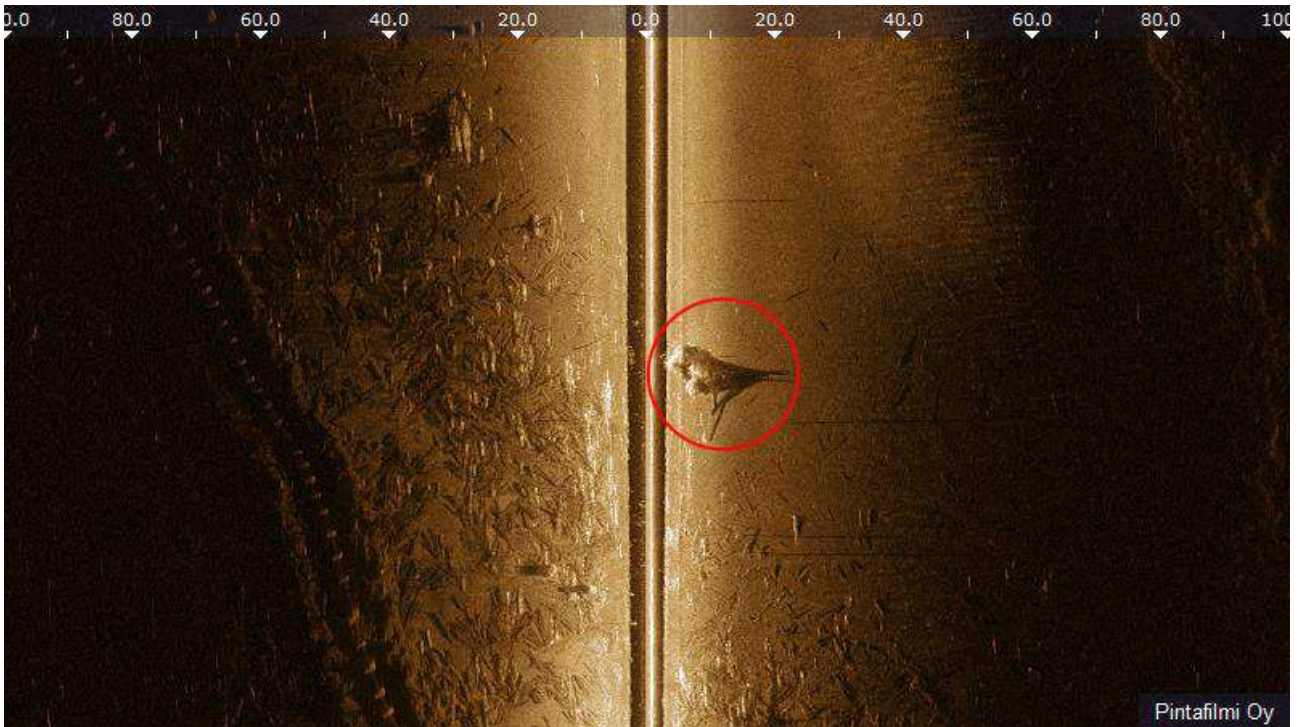
Hirret ovat neliskanttisiksi veistettyjä. Kolmeen rannansuuntaiseen hirteen on päälle liitetty kolme rantaa kohden osoittavaa hirttä rautatappeilla. Alahirsiin on tehty loveus päällä makaavalle hirrelle, ja rautatappi lävistää molemmat hirret. Koko kehikon koko on noin 5 x 4 metriä, niin, että päällä olevat, kohti rantaa osoittavat hirret ovat pidempiä kuin poikittaiset alla olevat hirret.

Syvämmässä päässä hirret on veistetty päistään suipoiksi, kuten jos haluaisi vetää jotain helposti hirsien päälle, se onnistuisi ilman takertumista hirren päähän. Ulomman hirren ulkosivuun on naulattu kiinni lauta, joka nousee hirren yläpintaa korkeammalle, kuin sitä varten ettei hirren päältä pääsisi luiskahtamaan mitään sivuun.

Kehikon ympärillä ja alla on kivilouhetta ikään kuin pedattuna rakenteelle. Osittain alla on ”tyhjää” hiekkapohjaa. Kehikko ei vaikuta olevan laiturirakenteita, ainakaan siinä ei ole merkkejä siitä, että päälle olisi ollut naulattuna kiinni mitään. Rakenne on erikoinen ja sen käyttötarkoituksesta ei voida olla varmoja.

Kohde 4. Lielahden hirsiarcku 1

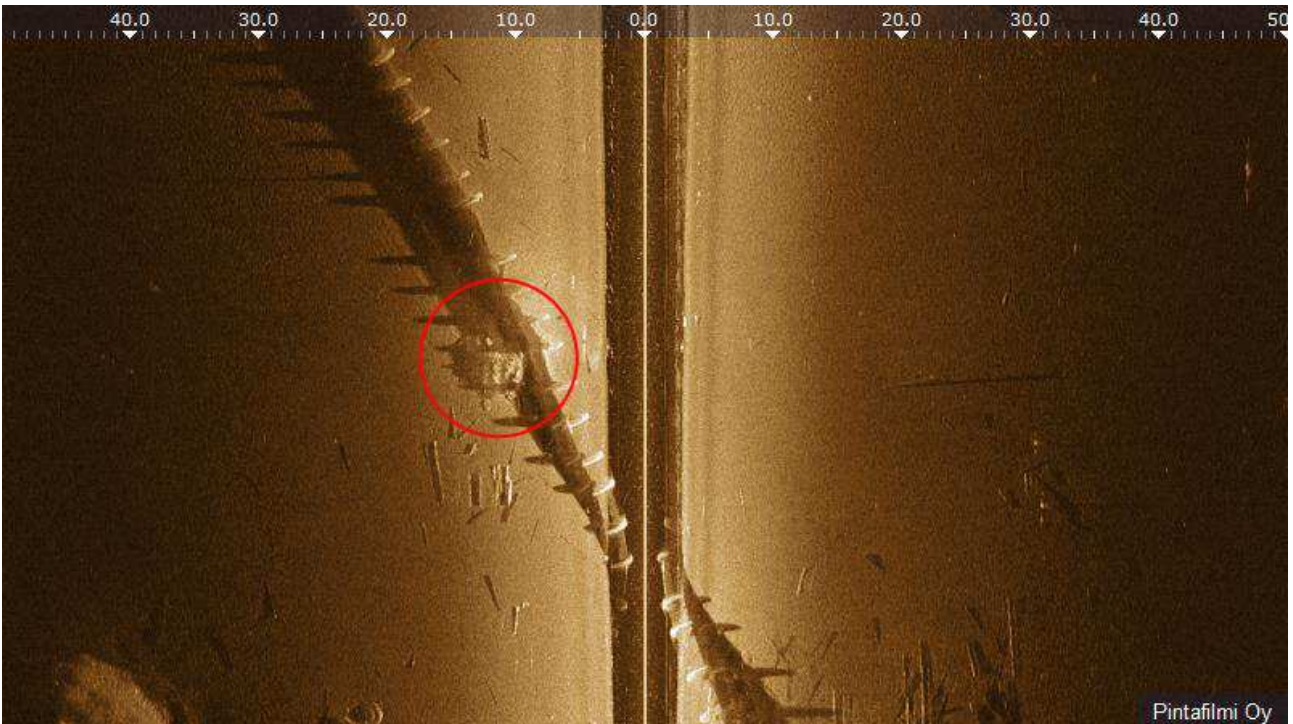
Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Lielahden hirsiarcku 1	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Hirsiarcku	Tyyppin tarkenne: Kivillä täytetty hirsiarcku
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6824140, E 324073	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61° 30.644', E 23° 41.583'	
Syvyys max: 3,5 m	Syvyys min: 1,6 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus:</p> <p>Pohjassa sijaitseva hirsiarcku, josta on jäljellä ainakin neljä ehjää hirsikertaa. Arkku on 7,5 x 5 metrin kokoinen. Sen hirret ovat pyöreät, viimeistelemättömät ja massiiviset. Arkku on täytetty kivillä, jotka näyttävät olevan luonnonkiveä, eikä louhetta. Kolme hirttä ilmeisesti viidennestä ja mahdollisesti kuudennesta hirsikerrasta on rauennut salvoksistaan toisesta päästään ja ne sojottavat pystyssä kohti pintaa ollen vielä toisesta päästään salvoksessa kiinni.</p> <p>Vaikuttaa siltä, että salvoksia ei ole tehty hirren päähän vaan hieman pidemmälle, jolloin arkun kulmat näyttävät pyöröhirsitalon kulmilta. Arkusta ei pystytä sanomaan, onko siinä poikittaisia välihirsiä, mutta tämän kokoisessa kehikossa niin todennäköisesti on.</p> <p>Arkun arvellaan liittyvän tukinuittoon siten, että siihen olisi ollut kiinnitettynä tukkeja ohjaavia kelluvia ohjureita. Jos arkku on ulottunut pintaan saakka, kuten voisi olettaa, siitä on kadonnut runsaasti hirsikertoja.</p> <p>Arkku tarkastettiin visuaalisesti drop-videokameralla.</p>	

Kuva 4. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 4. Hirsiarkkusta vasemmalle, noin 60 metrin päässä näkyy putkilinja ja yläreunassa kokonainen uponnut tukkinippu. Tukkeja makaa pohjassa erittäin paljon.

Kohde 5. Lielahden hirsiarkku 2

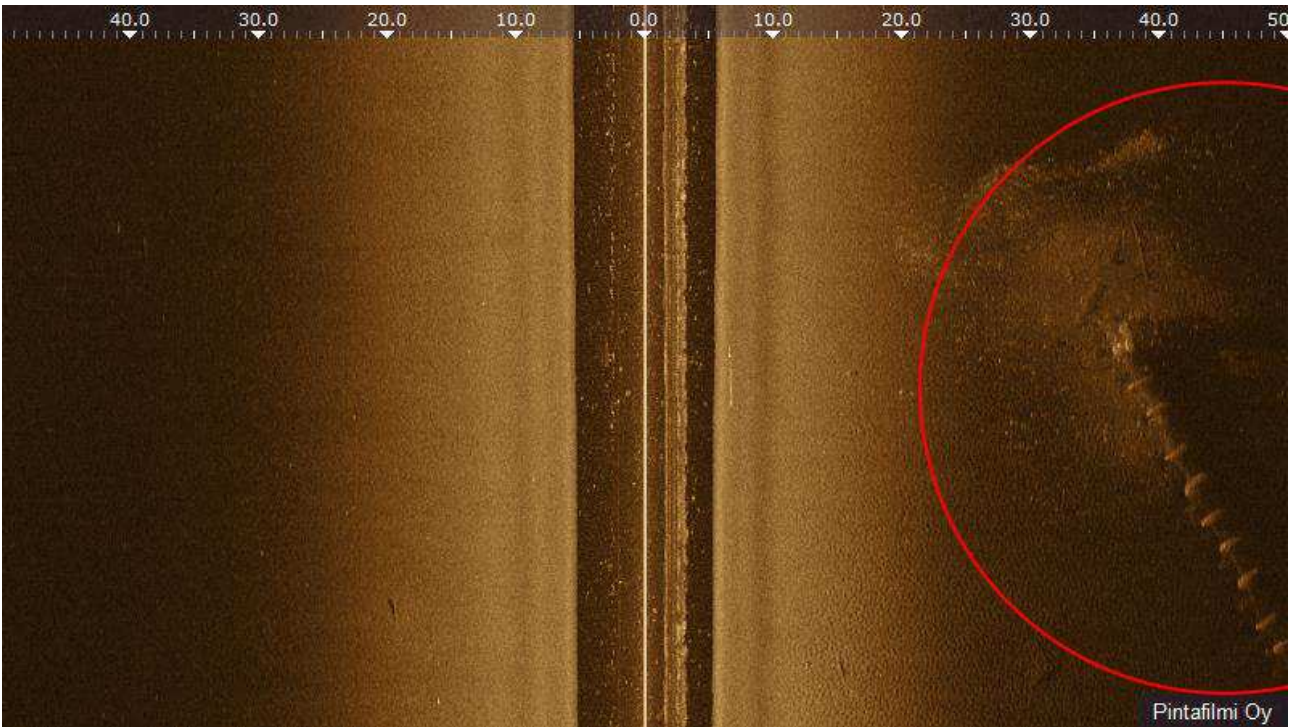
Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Lielahden hirsiarkku 2	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Hirsiarkku	Tyyppin tarkenne: Kivillä täytetty hirsiarkku
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6824219, E 324216	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61°30.690', E 23°41.740'	
Syvyys max: 5,0 m	Syvyys min: 3,7 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus:</p> <p>Pohjassa sijaitseva hirsiarkku, joka sijaitsee puisen vesi- tai viemäriputken (kohde 6) kyljessä ja osittain alla. Hirsiarkku on siten puuputkea vanhempi. Puuputken rakennusvuotta ei saatu selville tutkimuksen yhteydessä.</p> <p>Arkku on 7,5 x 5 metrin kokoinen. Se on noin 1,3 metriä korkea. Se on täytetty kivilouheella. Arkun arvellaan liittyvän tukinuittoon siten, että siihen olisi ollut kiinnitettyinä tukkeja ohjaavia kelluvia ohjureita. Se vaikuttaa erittäin paljon kohteen 4 kaltaiselta, eikä sitä tutkittu visuaalisesti.</p>	

Kuva 5. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 5. Suuri hirsiarokki sijaitsee puisen putken vieressä. Putki vaikuttaa tekevän mutkan arkun vieressä, joten arkun oletetaan olleen pohjassa ennen putken laskemista.

Kohde 6. Lielahden puuputki

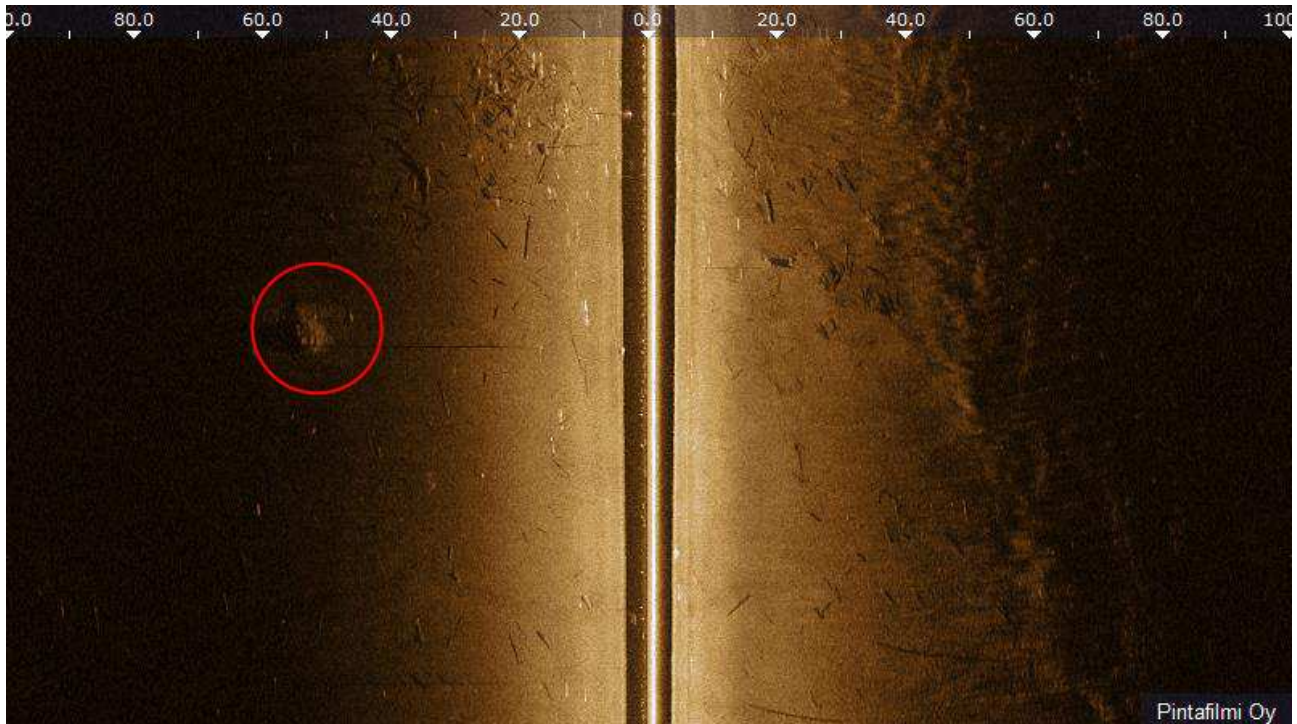
Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Lielahden puuputki (ehdotus)	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Vedenalainen putki	Tyyppin tarkenne: Puu
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: alku N 61° 30.671', E 23° 41.295', loppu N 61° 30.695', E 23° 41.842'	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: alku N 6824205, E 323820, loppu N 6824224, E 324307	
Syvyys max: 6,3 m	Syvyys min: 0,2 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus putken molemmista päistä	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus: Puinen putki järven pohjassa. Putki on pituudeltaan 490 metriä ja leveydeltään noin 1,5 metriä. Sen virallista käyttötarkoitusta ei saatu selville tutkimuksen yhteydessä, mutta oletettavasti se liittyy Lielahden tehtaiden toimintaan. Ei siis ole tietoa, onko sitä käytetty veden pumppaamiseen järvestä vai järveen päästettävän nesteen laskuun.</p> <p>Putki kulkee pääasiallisesti aivan pohjan päällä, mutta osittain se on uponnut hieman syvemmälle ja tukkeja ja sedimenttiä on kertynyt sen ympäristöön.</p> <p>Putken edustalla näkyy joko sen imun tai puhalluksen seurauksena ympäristöstään poikkeava pohjanlaatu. Putkesta ilmoitetaan rannassa olevilla keltaisilla puutauluilla. Putkea ei tutkittu visuaalisesti, koska sen rakenne on yleisesti tiedossa ja se näkyy hyvin viistokaikuluotauksessa. Putki näkyy myös kohteiden 4 ja 5 viistokaikuluotauskuvin.</p>	

Kuva 6. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 6. Puisen putken suuaukko, jonka ympärillä pohjanlaatu on erilainen, joko putken imun tai puhalluksen vuoksi. Putki näkyy myös kohteiden 4 ja 5 viistokaikuluotauskuvuissa.

Kohde 7. Lielahden kivikärky

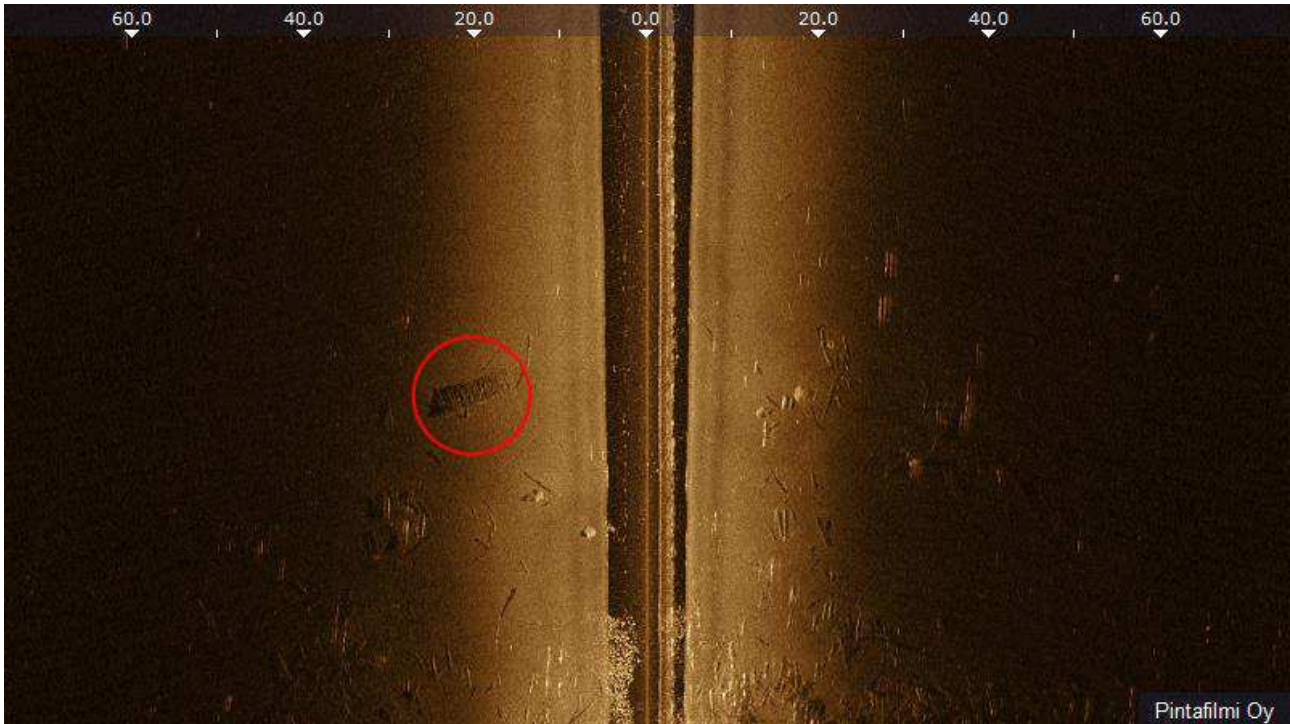
Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Lielahden kivikärky (ehdotus)	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäännös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Kivirakenne	Tyyppin tarkenne: Luonnonkivet ja rautalevyt
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku (?)
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6824122, E 324253	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61°30.639', E 23°41.787'	
Syvyys max: 5,9 m	Syvyys min: 5,0 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus: Ympäristöstään poikkeava anomalia tarkastettiin drop-videokameralla. Kyseessä on luonnonkivistä muodostunut melko säännöllinen kasa, joka on kooltaan noin 7 x 4 metriä. Keskiosassa ja korkeimmissa kohdissa on suurempia kiviä kuin reunoilla ja alaosissa. Kasa nousee pohjasta vajaan metrin.</p> <p>Mielenkiintoisen kohteesta tekee se, että sitä ympäröivät kahdelta sivulta pystyssä olevat rautalevyt, ja yhdellä sivulla kallellaan kasan päälle taittuva rautalevy. Rautalevyt ovat jonkin verran krustittuneet, eli ne ovat olleet pohjassa melko pitkään. Pohja kasan ympäristössä ei ole kivikkoista.</p> <p>Selvästi kyseessä on ihmisen aikaansaama kivikasa pohjassa, mutta sen käyttötarkoitus ja syy jäävät epäselviksi. Vaikuttaa siltä, että kyseessä olisi kivilasti, joka on mahdollisesti ollut jonkinlaisessa kärkyssä tai ”rautalaatikossa” ja se olisi uponnut tai upotettu järveen. Se on voinut upota jäältä.</p>	

Kuva 7. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 7. Ympäristöstään poikkeava anomalia herätti huomiota luotausaineistossa.

Kohde 8. Laiturin kansi

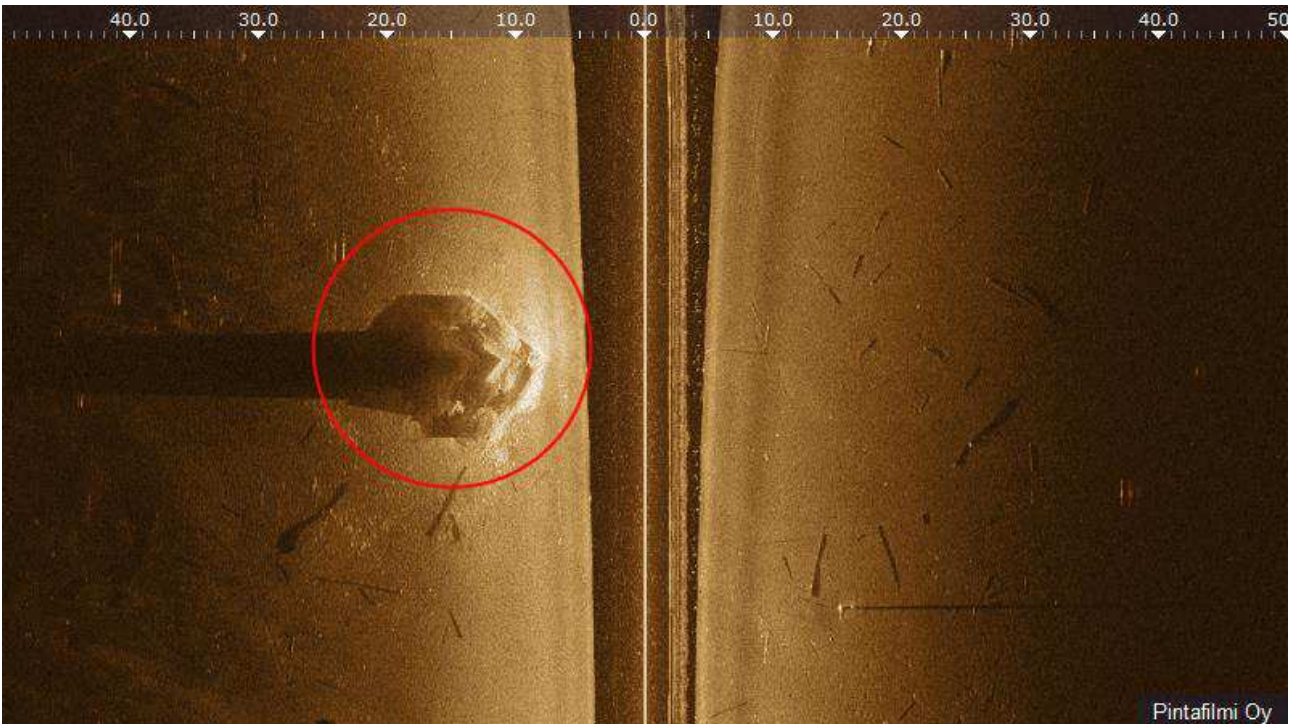
Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Laiturin kansi	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen kulttuuriperintökohde	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Laituri	Tyyppin tarkenne: Hirsi, lankku
Lukumäärä: 1	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1800–1900-luku (?)
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: N 6824398, E 324261	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: N 61°30.787', E 23°41.780'	
Syvyys max: 6,5 m	Syvyys min: 6,0 m
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus:</p> <p>Suurakaiteenmuotoinen anomalia havaittiin viistokaikuluotaamalla ja se tarkastettiin visuaalisesti drop-videokameralla. Alun perin oli selvää, ettei kyseessä ole hylky, ja että laiturin kansi on todennäköisesti kellunut tai kulkeutunut jäiden mukana jostain ja uponnut melko kauas rannasta.</p> <p>Kyseessä on laiturin kansi, jolla ei ole perustuksia järven pohjassa. Kansi on kooltaan 9 x 3 metriä. Se on melko massiivinen ja rakennettu jykevästä lankusta. Lankut ovat noin viisi senttiä paksut ja parikymmentä senttiä leveät. Laituria vasten on muutamia uppotukkeja, jotka ovat todennäköisesti irrottaneet muutamia lankkuja kannesta.</p> <p>Laituri ei vaikuta olevan nykyaikainen, joten on mahdollista, että se on esimerkiksi Pölkylänniemestä tai Lielahden rannasta peräisin oleva hieman vanhempi laiturin kansi. Se vaikuttaa enemmän laivalaiturilta eikä esimerkiksi pieneltä ”kalastusvenelaiturilta”. Puisen rakenteen ikää on erittäin hankala arvioida pelkän ulkonäön perusteella. Materiaali vaikuttaa olevan ”raakapuuta”, eikä painekyllästettyä tai muuten käsiteltyä kuten nykyaikaiset laiturit usein ovat. Santalahden ja Lielahden rannoilla on ajansaatossa ollut hyvin runsaasti erilaisia laitureita. Laituri on myös saattanut ajalehtia pitkiäkin matkoja Näsijärven muilta rannoilta tai tukkilautojen irrottamana.</p>	

Kuva 8. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 8. Kyseessä on ajelehtinut ja uponnut laiturin kansi.

Kohde 9. Diktaalit

Kohteen ID: Uusi kohde	
Nimi: Näsijärven diktaalit	Kunta: Tampere
Laji: Mahdollinen muinaisjäänös	Vedenalainen: Kyllä
Tyyppi: Diktaali	Tyyppin tarkenne: Hirsi, betoni
Lukumäärä: 3	
Ajoitus: Historiallinen	Ajoitustarkenne: 1900-luku
Koordinaatit ETRS-TM35FIN: Diktaali 1: N 6824263, 324199, Diktaali 2: N 6824142, E 324427, Diktaali 3: N 6824093, E 324736	
Koordinaatit WGS84/ETRS89: Diktaali 1: N 61° 30.713', E 23° 41.717', Diktaali 2: N 61° 30.654', E 23° 41.981', Diktaali 3: N 61° 30.636', E 23° 42.332'	
Syvyys max: Diktaali 1: 6,3 metriä, Diktaali 2: 7,1 metriä, Diktaali 3: 6,9 metriä Syvyys min: 0,0 m	
Koordinaattiselite: GPS mittaus.	
TM35 karttalehti: M4212E3	
<p>Kuvaus:</p> <p>Näsijärven diktaalit sijaitsevat Santalahden ja Lielahden edustalla. Kolme diktaalia on perustettu järven pohjaan ilmeisesti hirsiperustalle ja niiden vedenpäällinen osa on betonia. Vedenalaisia osia on todennäköisesti tehty myös betonista. Niiden käyttötarkoitus on ollut tukkilauttojen ja niitä ohjailevien kelluvien puomien kiinnittäminen. Myös hinaajat ja muut alukset ovat voineet kiinnittyä niihin.</p> <p>Diktaalien rakennusvuotta ei saatu selville tutkimuksen yhteydessä. Niiden arvioidaan olevan rakennettu 1940–50-luvuilla. Diktaalit ovat poistuneet käytöstä noin 1960-luvulla kun tukinuitto Näsijärvessä loppui.</p>	

Kuva 9. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 9. Diktaalin perustus.

8. Tulkinta

Tutkimusalue on erittäin mielenkiintoinen asutus- ja muun käyttöhistoriansa vuoksi. Havaitut jäänteet sijoittuvat todennäköisesti ajallisesti kuitenkin alueen viimeisimpään käyttövaiheeseen, eli 1800–1900-luvun tukinuittoon. Tukinuittoon liittyvät rakenteet rannoilla ja järvenpohjassa ovat erittäin näkyvä jäännös aikanaan hyvin tärkeästä elinkeinosta ja vesistöjen historiaan kiinteästi liittyvästä toiminnasta. Hankealueella se tarkoittaa laajaa tukkipuistoa järven pohjassa, pinnan yläpuolelle edelleen näkyviä diktaaleja, mahdollista tukinvetopaikkaa, kivillä täytettyjä hirsarkkuja pohjassa, hinaajan hylkyä sekä uittotunneleita ja tukkiteiden jäänteitä maa-alueella.

On hyvin mahdollista, että järvien pohjasedimentissä on edelleen jäljellä tukkiteihin ja uittotunneleihin sekä niihin liittyviin laitureihin liittyviä rakenteita. Uusimman uittotunnelin suun edustalla on järvessä massiiviset betoniset kiinnityspylväät eli diktaalit. Harmaan ja punaisen tukkitien kuvia löytyy runsaasti museokeskus Vapriikin kokoelmista ja niitä voi selata esimerkiksi sivustolla www.finna.fi.

Tukinuittoalueilla arkeologisen vedenalaistutkimuksen tekeminen on haasteellista. Pohjaan sokin kiilautuneet tukit ja kokonaiset uponneet tukkiniput tekevät viistokaikuaineiston tulkinnasta haastavaa. Tukit voivat peittää alleen kulttuuriperintöä, jota ei pystytä havaitsemaan luotausaineistosta. Lisäksi paikoin hyvin paksuun puukuitulietekerros järven pohjassa vaikeuttaa pohjan havainnointia. Sen vuoksi on tärkeää, että pohjaa ruopattaessa otetaan huomioon se, että esimerkiksi kokonaisia hylkyjä voi olla hautautuneena sedimenttiin.

Pölkylänniemen aluetta tutkittiin hankealueesta kaikista tarkimmin. Se johtuu siitä, että Santalahden sataman alue on rannoiltaan ja ympäristöltään runsaasti täytettyä ja pohja ruopattua satamakäyttöön sekä siitä, että Lielahden pohjukan lietekerros ja runsaat tukkimäärät eivät anna

tutkimukselle hyviä edellytyksiä näillä alueilla. Väliin jää alue, joka rajautuu Santalahden sataman aallonmurtajaan ja nykyään virkistyskäytössä olevasta uittotunnelista hieman länteen.

Pölkkylänniemen alueella havaittiin pohjassa kaksi suurta laiturin perustusta, yksi pienempi laiturin perustus, mahdollinen vetopaikka sekä muinaisjäännösrekisterin kohde 2137, joka on 1800-luvun lopulla upotetun hinaajan hylky. Laitureiden perustuksista on jäljellä massiiviset louhejonot ja puupaaluja niiden ympärillä sekä yksi kivillä täytetty hirsiarokki. Laituri 1 on ollut käytössä suunnilleen 1950-luvulle saakka ja laituri 2 vaikuttaa kovalähteiden perusteella sitä hieman vanhemmalta. Se näyttäisi olleen käytössä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Niemessä on sijainnut vuonna 1900 rakennettu Rosenlewin huvila ja valokuvien sekä ilmakuviin perusteella 1900-luvun alkuvuosikymmenistä saakka rannassa on sijainnut erilaisia rakennuksia ja vajoja, joiden käyttötarkoitusta tai rakennusajankohtaa ei tarkemmin selvitetty. Todennäköisesti myös huvilalla on ollut oma laiturinsa järven rannassa.

Muulla tutkimuksia tehtiin uittotunnelin edustalla ja tunnelista Lielahden suuntaan, missä tutkittiin uponnutta laiturin kantta sekä hirsiarokkia ja erikoista kivikasaa. Puisten rakenteiden ikää on mahdotonta pelkän visuaalisen tutkimuksen perusteella määrittää. Sama koskee kivistä ja raudasta koostuvaa jäännöstä, vaikka raudan käyttö rajaa ajoitusta tiettyyn pisteeseen saakka. Edellä mainitut rakenteet voivat hyvin olla 1800-luvun puolelta. Suurten hirsiarokkien arvioidaan liittyvän tukinuitossa tarvittujen kelluvien puomien sekä hinaajien ja muiden alusten kiinnittämiseen. Ne ovat olleet massiivisia rakenteita useiden metrien syvyydessä.

Lisäksi tehtiin yksi sukellus uittotunnelin vieressä olevan niemen edustalla kun Santalahti –hylkyä etsittiin virheellisen sijaintitiedon perusteella siitäkin. Kuten aiemmin todettiin, hylky sijaitsee alkuperäisen Pölkkylänniemen edustalta, eli nykyisen uittotunnelin niemestä kaupunkiin päin sijaitsevan niemen tuntumassa.

Hiedanrannan vanhasta laituralueesta, joka on ollut mm. eränkävijöiden käytössä, ei ole säilynyt sedimentin yläpuolelle havaittavia arkeologisia todisteita. Se johtunee siitä, että samalla alueella on ollut siitä lähtien laituri ja satama-alue, joka on myöhäisimpinä aikoina ollut Lielahden tehtaiden käytössä. Laituraluetta on sen vuoksi voimakkaasti muokattu ja täytetty ajan kuluessa. On mahdollista että joitain vanhoja rakenteita olisi jäljellä maamassojen sisällä tai järven pohjasedimentissä.

Tutkimuksen tärkeimpinä tuloksina pidetään kohteita 1, 3, 4 ja 5 eli hinaajan hylkyä, hirsiarokkia, vetopaikkaa. Puinen putki on massiivinen vedenalainen jäännös alueen teollisesta historiasta. Osia siitä säilyy todennäköisesti koskemattomana, vaikka suunniteltu rakennustyö ulottuukin putken ympäristöön ranta-alueella. Museovirasto arvioi kaikkien raportissa esitettyjen kohteiden mahdollista jatkotutkimustarvetta.

Lähteet

Painetut lähteet

- Alhonen et al. 1988 Pentti Alhonen, Unto Salo, Seppo Suvanto ja Viljo Rasila, *Tampereen historia 1*, Tampere 1988.
- Randell 1998 Seppo Randell, *Näköala vainioilta, Lielahden kaupunginosakirja*. 2. painos. Tampere 1998.
- Rasila 1984 Viljo Rasila, *Tampereen historia II, 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki 1984.

Painamattomat lähteet

- Tampereen kaupunki Maankäytöltään muuttuvien alueiden selvitykset, Lielahden rannan kehittämissio.
- Tampereen kaupunki 2013 Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien. Maankäytön suunnittelu 2013. Id 639 163.

Elektroniset lähteet

- www.adoptoimonumentti.fi. Sivustolla on vierailtu 30.8.2015.
- www.rakennusperintö.fi. Sivustolla on vierailtu 30.8.2015.
- http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx. Sivustolla on vierailtu 30.8.2015.
- www.hylyt.net. Sivustolla on vierailtu 30.8.2015.
- <http://pirkanmaansanomat.fi/2012/06/06/polkkylan-pelastustarina/>. Sivustolla on vierailtu 5.9.2015.
- http://www.pispala.fi/pispafoorumi/kulttuuriymparisto/pieni_punainen_kirja.pdf. Sivustolla on vierailtu 5.9.2015.

Karttalähteet

- www.vanhakartta.fi. Sivustolla on vierailtu 4.9.2015.
- www.doria.fi. kartan numero: 1201015490_BL1. Kartan nimi: Atlas" vodânogo soobšeniâ meždu gorodom" Tamerforsom" i Kirhšpilem" Virdojs" = Kartasto osoittava vesimatkat Tampereen kaupungin ja Wirtain pitäjän välillä, toimitettu vuosina 1856, 57 ja 58 sotalaivaston perämiesosaston upsierien Näsijärven vesillä tekemäin mittauksen mukaan. Sivustolla on vierailtu 4.9.2015.

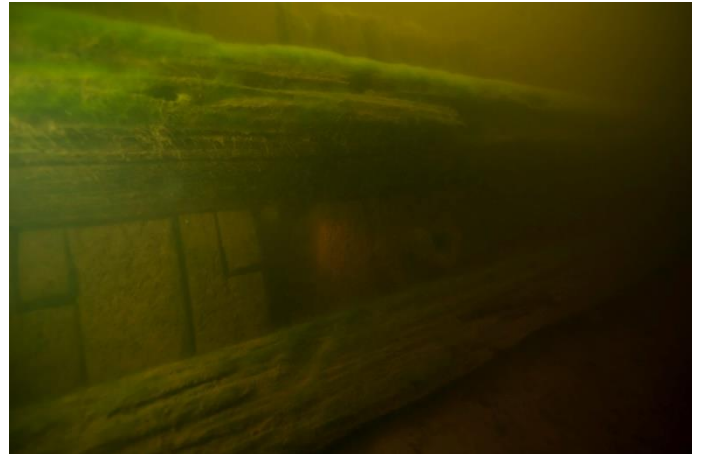
Henkilökohtaiset tiedonannot

- Jouko Seppänen, projektiarkkitehti, Tampereen kaupunki. 14.9.2015.

Liite 1. Kuvat

Kohde 1. Keularanka näkyy sedimentin sisältä. Rangan edessä kölirauta irronneena katkenneesta rangasta.

Kohde 1. Styyrpuurin kyljen sisäpuolta. Alempi vaakapalkki on köli.

Kohde 1. Styyrpuurin puolen kylkeä hilyn sisältäpäin kuvattuna. Parikaaritusta aluksen keulapäässä. Köli näkyy kaartan alaosassa. Ylemmän palkin käyttötarkoitus ei ole tiedossa. Kuva styyrpuurin kyljen sisäosasta.

Kohde 1. Perässä on akseliputki jäljellä. Aluksen alaosa on perästä hyvin kapea. Peräranka yhdistää edelleen molemmat kyljet.

Kohde 1. Kaaret ovat hilyn keskiosassa aivan vieri vieressä.

Kohde 1. Hilyn perä on suippo. Kölitukit ja alimpia kaaria on näkyvissä. Molemmat kyljet ja peräranka ovat näkyvissä.

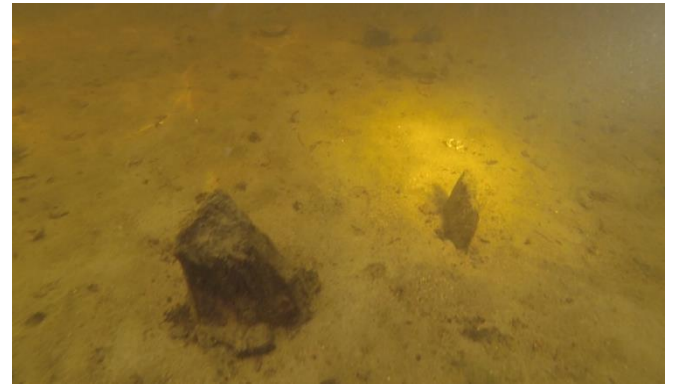
Kohde 1. Peräranka ja akselin läpivienti. Potkuri ja muut osat ovat todennäköisesti otettu talteen koneen poistamisen yhteydessä.

Kohde1. Mahdollinen hylynkappale Kohteen 3 vieressä. Suorakulmainen kappale jonka laidat on kiinnitetty toisiinsa metallivantein. Metalliosat ovat krustittuneet.

Kohde 1. Mahdollinen kaarenkappale kohteen kolme läheisyydessä. Kappaleen alla irtonaista puutavaraa.

Kohde 2. Laiturin 1 ja 2 välissä olevaa paalutusta.

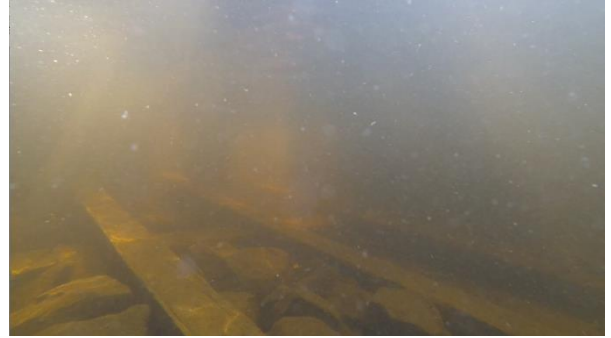
Kohde 2. Laiturin 3 edessä olevia puupaaluja.

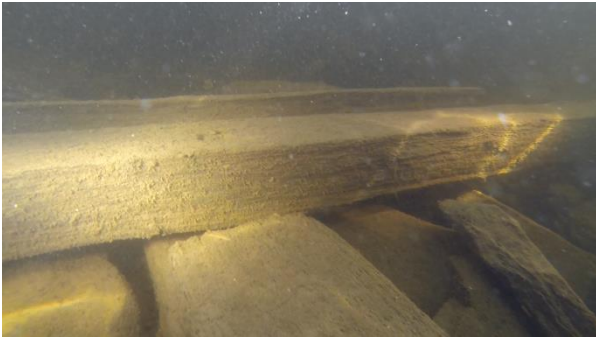
Kohde 2. Laiturin 3 lohcareperustus, jonka päällä ja läheisyydessä on rakennustiiliä.

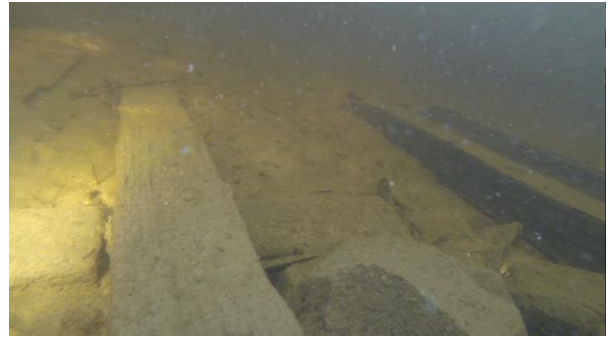
Kohde3. Raidemäinen hirsikehikko rantavedessä.

Kohde 3. Kolme hirttä rinnakkain nousevat rantaveteen.

Kohde 3. Idänpuoleisen hirren ulkoreunaan on kiinnitetty lauta kenties ohjuriksi.

Kohde 3. Hirsien päät on veistetty luiskamaiseksi.

Kohde 3. Kenties kohteeseen 3 kuuluva rautatäpitys rantakalliossa.

Maisemakuva Pölkylänniemestä kohti Lielahden tehdasta. Kohde 2 sijaitsee kuvan etualalla järvessä.

Laiturin 3 edessä oleva betoninen kivijalka rannassa.

Pengerrystä Pölkylänniemen rannassa.

Kohde 4. Hirsiarkun sisällä olevia kiviä.

Kohde 4. Hirsiarkun massiivista seinämää.

Kohde 5. Kivikasaa ympäröivät rautalevyt.

Kohde 5. Kivet ovat louhimattomia luonnonkiviä.